

Position of Nameless Oil Contracts in Iranian Law

Mohammad Sardoeinasab¹ , Amir Rahimi²

1 Corresponding Author; Profesor, Faculty of Law and Political Science,, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: sardoeinasab@ut.ac.ir

2. PhD Candidate in, Faculty of Law, University of Tehran (Farabi), Qom, Iran. Email: rh_amir_rh@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Manuscript received:
26 September 2023
final revision received:
11 January 2024
accepted:
accepted:
17 February 2024
published online:
19 February 2024

Keywords:

New Contract Models,
Partnership, Project
Economic justification,
Reasonable Profit,
Trade Usage.

Abstract

Oil contracts fulfill common elements without precise, decisive criteria for substantive distinction, making existing titles merely formal and not reflective of any inherent reality. Conversely, the standard of reasonable and conventional profit, as applied in investment agreements—including oil agreements—has a legal foundation as it arises from trade practices prevailing in each business domain. This standard, as an implied term, becomes part of the mutual consent and agreement between contract parties, providing the basis for structuring the fiscal system of oil contracts. With this standard in mind, profit distribution among parties can be determined by integrating and balancing various parameters without assigning a specific title to the contract. This is the essence of a "faceless" framework, shaped and stipulated at the discretion of the employer, within which diverse models can be utilized. It also provides the employer with an advantage in negotiations, removes certain mental obstacles, and bypasses legal limitations. Iranian law includes references to unnamed contracts, suggesting that lawmakers may even value these types of contracts more highly than specific, defined agreements. Passing Iran's petroleum contracts reinforces this perspective.

Cite this article: Sardoeinasab, Mohammad; Rahimi, Amir (2024, Autumn & Winter)“ Position of Nameless Oil Contracts in Iranian Law” *Energy Law Studies*, 9 (2): 331-351.
DOI: <https://doi.com/10.22059/JRELS.2024.377104.559>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

Introduction

In the realm of oil contracts, existing classifications and titles are largely formal, rather than reflecting any substantive distinctions. The essential elements across all types of upstream oil contracts are fundamentally the same. Consequently, oil contracts, irrespective of their specific titles, share a common objective: executing an oil project (such as exploration, development, and production) in collaboration with a contractor, who, in return, receives a conventional and reasonable profit determined by trade practices within the oil sector. This highlights that the primary focus of these contracts is the fair allocation of risks and profits, guided by trade usage and fiscal regimes specific to the oil industry.

This perspective allows for a flexible approach to designing oil contracts that emphasizes function over form, resulting in what could be termed "nameless oil agreements." Rather than adhering to rigidly defined contract types, these agreements prioritize the underlying elements, terms, and mechanisms essential to meeting the interests and discretion of the contracting parties, particularly the host state. Thus, the various types of oil contracts do not differ in nature but fall under a broader category of investment agreements, containing certain core pillars and elements that are structurally the same.

Furthermore, the concept of fiscal stabilization—rooted in investment agreements, including oil contracts—upholds the stability of expected economic benefits. Fiscal stabilization is designed to maintain an economic balance that respects the legitimate expectations of the contracting parties. This expectation, which reflects the principles governing conventional business, aims to ensure a reasonable profit for investors based on prevailing trade standards. The amount of such expected profit aligns with trade practices in each industry, including oil, which implicitly form part of the mutual consent in these agreements.

This understanding opens the door to a new contractual framework: a faceless or "nameless" oil contract, where the fiscal system is crafted based on all relevant terms, elements, and trade norms within the oil sector, rather than specific titles. This approach facilitates negotiations, attracts investment, bypasses legal constraints, and eliminates traditional categorizations, enabling the state to customize agreements to fit its specific interests and strategic priorities.

In Iran, the legal framework appears to encourage such flexibility, as indicated by regulations that outline only the basic elements of oil contracts

without defining specific contract types. Iranian laws often leave the design of the contract to the Ministry of Oil or the National Oil Company, with profitability as the primary concern. This orientation is further evidenced by the introduction of Iran Petroleum Contracts (IPC), marking a move toward flexible, nameless agreements tailored to maximize economic justification and adapt to the needs of the state and investors alike.

Methodology

This research utilizes an analytical and descriptive approach, gathering information through both physical and virtual library sources. Data collection tools include traditional data-gathering methods and digital resources, enabling a comprehensive analysis of oil contracts.

Results

The study finds that oil agreements, regardless of their specific titles, share the same essential pillars and elements. Therefore, these titles are largely formal or "constructional" rather than reflective of substantive differences. The core of these agreements centers on executing oil projects, with contractors receiving profits determined by prevailing trade practices within the oil industry. The real focus, however, is on the equitable distribution of risk and the allocation of profits according to trade usage, as guided by established fiscal regimes. This opens the possibility for "nameless" oil agreements that avoid rigid classifications. Iranian law, in particular, shows a preference for flexible contracts by often refraining from specifying exact contract types, suggesting a legislative openness to the concept of "nameless" agreements.

Conclusion

Based on these observations, a new approach can be envisioned where oil contracts are designed without strict titles, instead integrating essential terms and elements with flexibility. By doing so, a fiscal structure for oil contracts can be established that adapts to each specific context. This approach allows for the expected profits of contracting parties to be adjusted based on effective income parameters in the oil sector, creating a contract structure that is responsive and adaptable, aligning with legislative trends in Iran toward more versatile contractual frameworks. This shift toward

"nameless" contracts could streamline negotiations, encourage investment, and better align with the interests of the state and investors.

Acknowledgements

It is appropriate to thank all the authors of scientific works on upstream oil and gas contract law, especially Dr. Aminzadeh, who launched and managed this valuable journal (Energy Law Studies) at the University of Tehran. The efforts of Ms. Sahar Sadeghi, the journals executive affairs expert, will also remain with these valuable works.

Ethical considerations

The authors avoided from data fabrication and falsification.

Funding

The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Declaration of conflicting interests

The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY) license.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جایگاه قراردادهای بی‌نام نفتی در حقوق ایران

محمد ساردویی‌نسب^۱ ✉، امیر رحیمی^۲

۱. نویسندهٔ مسئول؛ استاد گروه حقوق عمومی، دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
رایانامه: sardoeinasab@ut.ac.ir

۲. دانشجوی دانشکدهٔ حقوق، دانشکدگان فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه:
rh_amir_rh@yahoo.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۴ مهر ۱۴۰۲

تاریخ بازنگری:

۲۱ دی ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۸ بهمن ۱۴۰۲

تاریخ چاپ:

۳۰ بهمن ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

الگوی جدید قراردادی،
توجیه اقتصادی سود
معقول، طرح، عرف
تجاری، مشارکت.

قراردادهای نفتی رایج همگی دارای عناصری مشترک هستند و ضابطهٔ دقیق و قاطعی برای تمایز ماهوی بین آنها وجود ندارد و عناوین تعیین‌شده صرفاً اعتباری‌اند؛ بی‌آنکه گویای واقعیتی باشند. ازسوی دیگر، ضابطهٔ «سود معقول و متعارف» در قراردادهای سرمایه‌گذاری، از جمله قراردادهای نفتی، دارای مبنای استوار حقوقی است؛ چراکه برآمده از عرف تجاری حاکم در هر حوزه‌ای از کسب‌وکار است که به اعتبار «المعروف عرفاً کالمشروط شرطاً»، به‌عنوان شرط ضمنی، بخشی از مراضات حاصله و توافق ارادهٔ طرفین قرارداد را تشکیل می‌دهد که براساس آن می‌توان نظام مالی قراردادهای نفتی را سامان بخشید و با هدف قرار دادن ضابطهٔ یادشده، نحوهٔ توزیع درآمد میان طرفین را براساس تلفیق و تعدیل مؤلفه‌های متنوع مشخص کرد؛ بی‌آنکه نیازی به اطلاق عنوان خاصی برای قرارداد باشد و این، همان صورت بی‌صورتی است که حسب نیاز کارفرما تعیین و تقید می‌یابد و صورت‌های متعدد و متنوع از آن استخراج می‌شود و دست‌بالا را در مذاکرات به کارفرما می‌دهد و برخی موانع ذهنی را اصلاح و محدودیت‌های قانونی را نیز مرتفع می‌سازد. در قوانین ایران نیز گزاره‌های متعددی وجود دارد که به قراردادهای بی‌نام ارجاع می‌دهد؛ گویی که نظر قانون‌گذار در به رسمیت شناختن چنین قراردادهایی، حتی بیش از قراردادهای معین است و تصویب قراردادهای نفتی ایران موسوم به آی.پی.سی نیز چنین نظرگاهی را پشتیبانی می‌کند.

استناد: ساردویی‌نسب، محمد؛ رحیمی، امیر (پاییز و زمستان ۱۴۰۲). «جایگاه قراردادهای بی‌نام نفتی در حقوق ایران»، *مطالعات*

حقوق انرژی، ۹(۲): ۳۵۱ - ۳۳۱. DOI: 10.22059/JRELS.2024.377104.559

مقدمه

ارکان تشکیل‌دهنده قراردادهای بالادستی نفت در همه انواع آن مشترک‌اند و هریک از این گونه‌ها به‌نحوی دربردارنده عناصر، مختصات و ویژگی‌های یکدیگر هستند؛ از این‌رو هیچ‌یک از عناصر اساسی تشکیل‌دهنده قراردادهای نفتی، ضابطه دقیق برای تمایز واقعی این قراردادها از یکدیگر به‌دست نمی‌دهد و عناوین تعیین‌شده صرفاً اعتباری هستند؛ بی‌آنکه گویای واقعیتی باشند؛ برای مثال، بیع «تملیک عین به عوض معلوم» است و اجاره «تملیک منفعت به عوض معلوم». عین و منفعت ضوابط دقیق و قاطعی هستند که این دو قرارداد را از یکدیگر متمایز می‌کنند ولی چنین ضابطه دقیق و قاطعی در قراردادهای مرسوم نفتی وجود ندارد که آن‌ها را از یکدیگر متمایز کند و همگی واجد عناصر مشترک هستند.

گزاره بالا در کنار آثار ناشی از ضابطه «سود معقول و متعارف» در قراردادهای نفتی، امکان طراحی قراردادهای بی‌نام (نامعین) را فراهم می‌سازد. مفهوم ثبات مالی در قراردادهای سرمایه‌گذاری، به‌ویژه قراردادهای نفتی، در اندیشه استواری و پایاسازی قرارداد ریشه دارد. از جمله آثار مفهوم ثبات مالی، حفظ موازنه اقتصادی معقول و مورد انتظار طرفین است و عناصر تشکیل‌دهنده این اندیشه، انتظارات مشروع و ملاحظات معقول و اراده مبنایی طرفین است که متناسب با فضای حقوقی و تجاری حاکم در زمان انعقاد قرارداد و مبتنی بر اصول حاکم بر کسب‌وکارهای متعارف شکل گرفته است.

اصول حاکم بر کسب‌وکارهای متعارف، مقتضی ایجاد سود معقول و متعارفی برای سرمایه‌گذاران در هر حوزه‌ای از کسب‌وکار و تجارت است. میزان این سود متعارف و مشروع را عرف‌و‌عادات موجود در هر حوزه تجارت مشخص می‌کند و در صنعت نفت نیز قاعده بر همین شیوه است. بنابراین، براساس گزاره‌های مذکور می‌توان طرحی نو در انداخت و بدون تعیین عنوان خاصی برای قرارداد نفتی، با در نظر گرفتن همه شروط و عناصر موجود در این شیوه قراردادی و تلفیق آن‌ها، نظام مالی قرارداد نفتی را تنظیم نمود و با تعدیل شاخص‌های مؤثر بر درآمد، سود معقول و متعارف مورد انتظار طرفین قرارداد در صنعت نفت را مشخص و قرارداد بی‌نام را بر این اساس طراحی کرد.

این روش، مذاکرات قراردادی را هموار می‌سازد، باعث تشویق سرمایه‌گذاران می‌شود، برخی محدودیت‌های قانونی را برطرف می‌سازد، قالب‌های ذهنی را می‌زداید و به رفع تابوهای فکری کمک می‌کند. همچنین، این امکان را به دولت صاحب نفت می‌دهد که شیوه‌های متنوعی را ایجاد کند و حسب شرایط، منافع و مصالح خود، آن را پیش روی پیمانکاران مختلف قرار دهد. در قوانین مختلف ایران نیز اشارات متعددی به قراردادهای بی‌نام شده است که به‌همراه موارد مورد اشاره در بالا در این مقاله واکاوی خواهند شد.

۱. ارکان اساسی قراردادهای بالادستی نفت

در یک طبقه‌بندی کلی، قراردادهای مرسوم نفتی به سه دسته عمده تقسیم شده‌اند؛ شیوه‌ها یا قراردادهای امتیازی، قراردادهای مشارکت و قراردادهای خدمت.

در قراردادهای امتیازی در ازای پرداخت بهره مالکانه، امتیاز انجام عملیات نفتی و استخراج آن به شرکت پیمانکار واگذار می‌گردد یا مجوز بهره‌برداری (لیسانس) برای اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری اعطا می‌شود و دولت کارفرما بهره مالکانه دریافت می‌کند. در دسته مشارکت، پیمانکار در ازای اجرای پروژه نفتی از اکتشاف تا استخراج، هزینه‌ها و سود خود را از محل نفت تولیدشده و در قالب نفت هزینه و نفت سود دریافت می‌کند و در دسته خدمت نیز همانند دسته مشارکت، پیمانکار در مقابل اجرای پروژه، به شیوه‌ای متفاوت مستحق بازپرداخت هزینه‌های انجام‌شده و دریافت سود از محل نفت میدان است. نگاهی دقیق‌تر به شیوه‌های قراردادی مذکور، این حقیقت را آشکار می‌سازد که همه آن‌ها به‌رغم عناوین و اصطلاحات متفاوت، دارای کارکرد مشابهی هستند و صرف‌نظر از برخی مزایا و معایب، نتیجه کمابیش یکسانی دارند؛ بی‌آنکه نسبت به یکدیگر تمایز ماهوی داشته باشند. درحقیقت، در همه قراردادهای نفتی، امتیازی به پیمانکار اعطا می‌شود و آن امتیاز عبارت است از پهنه یا میدانی نفتی برای اکتشاف و استخراج نفت. بنابراین در این معنا، همه قراردادهای نفتی امتیازی محسوب می‌شوند.

تمام قراردادهای نفتی با مشارکت (همکاری) پیمانکار اجرا می‌شوند و هزینه‌ها و سود پیمانکار به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم از محل تولید میدان پرداخت می‌گردد. بنابراین، همه قراردادهای نفتی -از این منظر- مشارکتی به‌شمار می‌آیند. در تمام قراردادهای نفتی اجرای پروژه از آغاز تا پایان با سرمایه‌گذاری پیمانکار انجام می‌شود و هم اوست که موظف است با تأمین سرمایه، فناوری و سایر ملزومات، در میدان نفتی‌ای که در اختیار وی قرار داده شده است، دست به اکتشاف و استخراج نفت بزند و در صورت موفقیت، پاداش عمل (خدمت) خود را دریافت کند. بنابراین در این وضعیت نیز تمام قراردادهای نفتی پیمانکاری (خدمت) محسوب می‌شوند.

بنابراین در همه شیوه‌های قراردادی، پنج رکن اساسی وجود دارد که عبارت‌اند از: ۱. کارفرما که معمولاً دولت صاحب نفت است؛ ۲. پیمانکار که معمولاً شرکت نفتی بین‌المللی است؛ ۳. میدان نفتی که آورده کارفرما و امتیاز وی به پیمانکار صلاحیت‌دار است؛ ۴. اجرای پروژه با سرمایه‌گذاری مادی و معنوی پیمانکار که آورده وی تلقی می‌گردد؛ ۵. سرانجام، نفت استخراجی از میدان که انتظارات طرفین را از قرارداد برآورده می‌سازد.

همچنان که پیداست، ارکان اساسی قرارداد نفتی در همه شیوه‌های یادشده، مشترک است و تفاوت تنها در جزئیات قراردادهاست. این جزئیات در شاخص‌هایی همچون میزان انعطاف‌پذیری

نظام مالی (فزاینده‌گی)^۱، مدت زمان بازگشت سرمایه و شاخص صرفه‌جویی^۲، نمود می‌یابد. بنابراین، به‌طور منطقی تمایز ماهوی میان آن‌ها منتفی است و تمایز آن‌ها صرفاً به تفاوت در شکل و شیوه توزیع ریسک و تخصیص سود بین طرفین بازمی‌گردد. پس، با اتکا به عرف تجاری حاکم در صنعت نفت می‌توان از این عناوین اعتباری عبور کرد و مرزهای اعتباری ایجادشده را برداشت و اختلاف‌های حاصل از اعتبارات مذکور را زدود و نظامی فربه و جامع ایجاد کرد که فاقد موانع و محدودیت‌های ناشی از شیوه‌های رایج است.

اختلاف خلق از نام اوفتاد چون به معنی رفت، آرام اوفتاد

۲. طراحی قراردادهای بی‌نام نفتی بر پایه عرف تجاری

انعقاد قرارداد سرمایه‌گذاری متفاوت از یک معامله تجاری است. معاملات تجاری عموماً مبادله همزمان مبیع و ثمن است؛ حال آنکه انعقاد قرارداد سرمایه‌گذاری به معنای آغاز رابطه‌ای بلندمدت بین سرمایه‌گذار و طرف مقابل است. در این راستا، هدف اصلی سرمایه‌گذار این است که از رهگذر سرمایه‌گذاری انجام‌یافته، در مدت اجرای قرارداد که گاه به سی سال هم می‌رسد، ضمن برگشت سرمایه اولیه خود، به سود معقولی نیز دست یابد (زمانی و حسینی، ۱۳۹۸: ۲۹).

اصول حاکم بر کسب‌وکارهای متعارف، مقتضای ایجاد سود معقول و متعارف برای سرمایه‌گذاران در هر حوزه‌ای از کسب‌وکار و تجارت است. میزان این سود متعارف و مشروع را عرف‌و عادات موجود در هر حوزه تجارت مشخص می‌کند. از این‌رو، نظام حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی و قواعد موجود در بازار، تحصیل سودهای نامتعارف و فراتر از میزان معقول و مورد انتظار در هر کسب‌وکار و تجارت متعارفی را خالی از وجه و توجیه‌ناپذیر می‌داند. بنابراین، در کسب‌وکارهای متعارف نباید سودی فراتر از میزان متعارف و مورد انتظار نصیب فعالان اقتصادی گردد.

در صنعت نفت نیز قاعده بر همین شیوه است. از این‌رو، «ضابطه سود متعارف» انتظارات مشروع سرمایه‌گذار را نسبت به سود مزبور شکل می‌دهد و از چنین نظرگاهی، می‌توان نظام مالی قراردادهای نفتی بی‌نام را پی‌افکنند.

در قراردادهای نفتی، امکان دستیابی به نتایج یکسان مالی صرف‌نظر از نوع قرارداد وجود دارد. بی‌تردید در صنعت نفت نیز براساس عرف‌و عادات تجاری حاکم، سود معقول و مورد

۱. فزاینده‌گی نظام مالی به این معناست که همزمان با افزایش درآمد پروژه، سود هردو طرف (نه فقط یکی از طرفین) افزایش یابد (صاحب‌هنر و همکاران، ۱۳۹۶: ب: ۱۰۶).

۲. سهم پیمانکار از افزایش سود حاصل از کاهش هزینه‌ها به‌عنوان شاخص صرفه‌جویی تعریف می‌شود (صاحب‌هنر و همکاران، ۱۳۹۶: الف: ۶۰).

انتظار سرمایه‌گذار (پیمانکار) مشخص و یا قابل تعیین است. براین اساس، صرف‌نظر از نام یا عنوان قراردادی خاص و صرفاً با تکیه بر ضابطه «سود متعارف» در صنعت نفت که میزان آن را عرف تجاری این حوزه مشخص می‌کند، می‌توان سود مورد انتظار سرمایه‌گذار را در نظر گرفت و بر پایه آن مؤلفه‌های قرارداد را به‌گونه‌ای سامان بخشید که سودآوری شرکت خارجی از حد مشخصی فراتر نرود (صاحب‌هنر و همکاران، ۱۳۹۶ ب: ۱۰۳)؛ چه هدف نظام مالی قرارداد، تنظیم و تقسیم درآمدهای نفتی است و نظام مالی نحوه توزیع ریسک و درآمد میان طرف‌های قرارداد را براساس مؤلفه‌های مختلف مشخص می‌کند. بنابراین، قراردادهای بی‌نام با رفع مرزبندی‌های ذهنی و اعتباری، این امکان را فراهم می‌سازند که با تلفیق همه شاخص‌های قراردادی و تنظیم و دستکاری آن‌ها به ترکیب‌های مختلف قراردادی دست یافت که نتایج یکسانی را ایجاد می‌کنند.

بنابراین، براساس اصول حاکم بر کسب‌وکارهای متعارف و با تکیه بر عرف تجاری، صرف‌نظر از نوع قرارداد، می‌توان شاخص‌های قرارداد را طوری تنظیم کرد که نتایج یکسانی حاصل شده و سودآوری پیمانکار نیز از حدود متعارف و مورد انتظار فراتر نرود؛ هرچند انجام این امر نیازمند یک پژوهش جامع میان‌رشته‌ای در سه حوزه اقتصاد، سیاست و حقوق است (نیکبخت و آربین، ۱۳۹۳: ۴).

۳. جایگاه قراردادهای بی‌نام در قوانین ایران

قراردادهای بالادستی نفت‌وگاز به دسته‌ای از قراردادها گفته می‌شود که به‌موجب آن پیمانکار یا سرمایه‌گذار ضمن تأمین منابع مالی موردنیاز، یک پروژه نفت‌وگاز را اجرا می‌کند و می‌پذیرد که اصل سرمایه‌گذاری و سود خود را صرفاً از طریق بخشی از درآمدهای حاصل از سرمایه‌گذاری جبران کند. در نظام حقوقی ایران، تنها راه سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی در توسعه میادین نفت‌وگاز از طریق انعقاد قرارداد با شرکت ملی نفت ایران است و امکان سرمایه‌گذاری به روش غیر قراردادی پیش‌بینی نشده است (شیروی و تقی‌زاده، ۱۳۹۹: ۳).

قراردادهای نفتی بالادستی به سه گروه اصلی تقسیم می‌شوند: قراردادهای امتیازی، قراردادهای مشارکت و قراردادهای خدمت. هریک از این قراردادها نیز خود دارای انواع گوناگونی است.

در قوانین ایران در یک بازه زمانی ۲۵ ساله، یعنی از زمان تصویب قانون نفت در سال ۱۳۶۶ تا زمان تصویب قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت در سال ۱۳۹۱، مقررات متعددی درباره انعقاد قراردادهای نفتی وضع شده است. شیوه بیان قانون‌گذار، عبارتها و تعبیر مورد استفاده، این پرسش را مطرح می‌سازد که آیا الگوی قراردادی خاصی مدنظر قانون‌گذار بوده است یا وی با ترسیم اصول و ضوابط کلی، طراحی قراردادهای نفت‌وگاز را متناسب با شرایط، اهداف و

اولویت‌ها به شرکت ملی نفت ایران واگذار کرده است. برای یافتن پاسخ این پرسش، به بررسی قوانین و مقررات مزبور می‌پردازیم.

در قوانین حوزه نفت، مقررات متعددی درباره انعقاد قراردادهای بالادستی نفت و گاز وضع شده است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به قانون نفت مصوب ۱۳۶۶، قانون اصلاح قانون نفت مصوب ۱۳۹۰، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، ماده واحده توسعه میادین نفتی حوزه دریای خزر، قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت و قانون رفع موانع تولید، اشاره کرد.

در قانون نفت سال ۱۳۶۶، سرمایه‌گذاری خارجی در عملیات نفتی ممنوع شده است ولی در اصلاحیه این قانون مصوب ۱۳۹۰ بدون اشاره به نوع خاصی از قراردادهای نفتی، اشخاص داخلی یا خارجی مجاز به انعقاد قرارداد و انجام عملیات نفتی، اعم از بالادستی و پایین‌دستی شده‌اند.^۱ در قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ از یک سو، به موجب بند «ج» ماده ۳ این قانون، سرمایه‌گذاری غیردولتی اعم از داخلی و خارجی در معادن نفت و گاز ممنوع شده است و از سوی دیگر، به موجب تبصره یک بند مذکور، خرید خدمات مالی، فنی، مهندسی و مدیریتی از بخش خصوصی به شرط حفظ مالکیت صددرصد دولت و با رعایت آیین‌نامه موضوع آن تبصره مجاز اعلام شده است.^۲ در تبصره مذکور، شرایط و جزئیات بیشتری درباره نحوه خرید این خدمات نیامده است؛ فقط تصریح شده است که در قراردادهای یادشده مالکیت صددرصد دولت باید حفظ شود و جزئیات آن به آیین‌نامه اجرایی موضوع تبصره ارجاع شده است. ماده ۴ آیین‌نامه مزبور مقرر می‌دارد که «... در خرید خدمات مالی، فنی، مهندسی و مدیریتی از بنگاه‌های غیردولتی توسط دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط رعایت ماده ۲۹ قانون برگزاری مناقصات ضروری خواهد بود». برابر ماده ۴ مزبور، در این خریدها نیازی به برگزاری مناقصه نیست و چنانچه آن‌ها مشمول بند «ه» ماده ۲۹ قانون برگزاری مناقصات باشند، مطابق آیین‌نامه خرید مشاور عمل

۱. ماده ۶ قانون نفت ۱۳۶۶: «کلیه سرمایه‌گذاری‌ها براساس بودجه واحدهای عملیات از طریق وزارت نفت پیشنهاد و پس از تصویب مجمع عمومی در بودجه کل کشور درج می‌شود. سرمایه‌گذاری خارجی در این عملیات به هیچ وجه مجاز نخواهد بود». بند شانزدهم ماده یک قانون اصلاح قانون نفت مصوب ۱۳۹۰: «قرارداد نفتی: توافق دو یا چندجانبه بین وزارت نفت یا هریک از شرکت‌های اصلی تابعه آن یا هر واحد عملیاتی با یک یا چند واحد عملیاتی یا اشخاص حقیقی یا حقوقی در داخل یا خارج از کشور که براساس قوانین موضوعه، انجام تمام یا قسمتی از عملیات بالادستی و پایین‌دستی و یا تجارت نفت، فرآورده‌های نفتی و محصولات پتروشیمیایی، مورد تعهد قرار می‌گیرد».

۲. بند «ج» ماده ۳ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و تبصره یک آن: «سرمایه‌گذاری مالکیت و مدیریت در فعالیت‌ها و بنگاه‌های مشمول گروه ۳ ماده ۲ این قانون منحصراً در اختیار دولت است».

تبصره ۱: «خرید خدمات مالی، فنی، مهندسی و مدیریتی از بنگاه‌های بخش‌های غیردولتی در فعالیت‌های گروه ۳ ماده ۲ این قانون به شرط حفظ مالکیت صددرصد دولت طبق آیین‌نامه‌ای که ... به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، مجاز است».

می‌شود. از جمع ماده ۴ آیین‌نامه یادشده و ماده ۲۹ قانون برگزاری مناقصات (بند ۵)، چنین استنباط می‌شود که قراردادهای مورد اشاره در آیین‌نامه مزبور ناظر به فعالیت‌های اجرایی برای پروژه‌های عمرانی مثل پیمانکاری یا قراردادهای نفتی نیست و بیشتر به قراردادهای استفاده از خدمات مشاوره‌ای و اداری توسط دستگاه‌های اجرایی نظر دارد (شیروی، ۱۳۹۵: ۳۲۷).

ماده‌واحد قانون اجازه به شرکت ملی نفت ایران جهت اجرای طرح‌های اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری از میدان‌های نفت‌وگاز دریای خزر مصوب ۱۳۷۹ مقرر می‌دارد: «به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده می‌شود جهت اجرای طرح‌های اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری از میدان‌های نفت‌وگاز دریای خزر با انعقاد قراردادهای لازم با شرکت‌های داخلی و خارجی اقدام کند. بازپرداخت کلیه هزینه‌های قراردادهای باید از محل عواید حاصل از اجرای این طرح‌ها انجام گیرد. توجیه فنی، اقتصادی و مالی طرح‌ها باید به تصویب شورای اقتصاد برسد» (روزنامه رسمی، شماره ۱۶۱۱۴-۱۳۷۹/۴/۵). در این قانون، اجرای پروژه‌های کامل نفتی از اکتشاف تا بهره‌برداری از طریق انعقاد قراردادهای لازم با پیمانکاران داخلی و خارجی و حتی دولت‌های خارجی تجویز شده است. قانون‌گذار در این ماده‌واحد با کاربرد عبارت «قراردادهای لازم»، عامدانه از اشاره به عنوان قراردادی مشخص طفره رفته و با ذکر تمام ارکان اساسی یک قرارداد نفتی مشتمل بر کارفرما، پیمانکار، میدان نفتی به‌عنوان آورده کارفرما، سرمایه‌گذاری پیمانکار به‌عنوان آورده وی و نفت تولیدی، از تعیین الگوی قراردادی خاص خودداری کرده است.

به‌موجب بند «ج» ماده ۱۴ قانون برنامه چهارم توسعه، «به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده می‌شود برای توسعه میدان‌های نفت‌وگاز تا سقف تولید اضافی، روزانه یک میلیون بشکه نفت خام و ۲۵۰ میلیون مترمکعب گاز طبیعی با اولویت میداین مشترک پس از تصویب توجیه فنی و اقتصادی طرح‌ها در شورای اقتصاد و مبادله موافقت‌نامه با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور اقدام نماید و بازپرداخت تعهدات ایجادشده را در هریک از طرح‌های نفتی و گازی صرفاً از محل تولیدات اضافی همان طرح و در مورد طرح‌های گازی از محل تولیدات اضافی همان طرح (منابع داخلی شرکت ملی نفت ایران) انجام دهد». در بند «ب» این ماده، شرکت ملی نفت ایران مجاز شده است به‌منظور امکان استفاده از «روش‌های مختلف قراردادی» «نسبت به انعقاد قراردادهای اکتشافی و توسعه میدان‌ها با تأمین منابع مالی با طرف‌های خارجی یا شرکت‌های صاحب صلاحیت داخلی اقدام نماید». صرف‌نظر از ضعف نگارش در این بند، قانون‌گذار با استفاده از عباراتی عام و مطلق و بدون اشاره به نوع خاصی از قرارداد نفتی، انعقاد قراردادهای اکتشاف و توسعه را با استفاده از روش‌های مختلف قراردادی مقرر نموده است.

در برنامه پنجم توسعه با هدف بهره‌برداری از حداکثر ظرفیت‌ها برای توسعه میدان‌های نفت‌وگاز و افزایش تولید صیانت‌شده با اولویت میداین مشترک، به وزارت نفت اجازه داده شد تا از

روش‌های مختلف استفاده کند؛ از جمله در بند یک ماده ۱۲۵ برنامه مذکور، وزارت نفت مجاز به استفاده از «انواع روش‌های اکتشاف، توسعه و تولید» در دوره زمانی معین در میدان نفت‌وگاز شده بود.^۱ هرچند در تدوین این بند نیز سهو و مسامحه وجود دارد^۲ ولی بی‌آنکه به عنوان قراردادی خاصی تصریح شود، بدون قید و حصر به وزارت نفت اجازه داده شده بود که از انواع روش‌های قراردادی برای اجرای پروژه‌های نفت‌وگاز استفاده کند. روشن است که اطلاق این بند نیز هر نوع روش قراردادی را دربرمی‌گیرد و لزوماً به شیوه‌های قراردادی رایج منحصر نمی‌شود. اما قانونی که صریح‌تر از سایر قوانین حوزه نفت‌وگاز بر توجه قانون‌گذار نسبت به طراحی قراردادهای بی‌نام اشاره دارد، قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت مصوب ۱۳۹۱ است. جزء سوم بند «ت» ماده ۳ قانون یادشده، یکی از وظایف و اختیارات وزارت نفت را بدین شرح مقرر کرده است: «جذب و هدایت سرمایه‌های داخلی و خارجی به‌منظور توسعه میادین هیدروکربوری با اولویت میادین مشترک از طریق طراحی الگوهای جدید قراردادی از جمله مشارکت با سرمایه‌گذاران و پیمانکاران داخلی و خارجی ...». در این بند قانون‌گذار به‌منظور جذب منابع مالی برای توسعه میادین نفت‌وگاز، وزارت نفت را مکلف به طراحی الگوهای جدید قراردادی نموده است.

به باور برخی از نویسندگان، مقرر کلی و مجمل مذکور در بند سوم، توانایی آن را ندارد که اصول قانون اساسی و سایر قوانین عادی را کنار گذاشته و قانون سال ۱۳۳۶ را احیا کند (شیری، ۱۳۹۳: ۳۳۵). برخی دیگر، عبارت «الگوهای قراردادی جدید» را گمراه‌کننده دانسته و معتقدند مشخص نیست که مراد قانون‌گذار از الگوی جدید قراردادی کدامین چهارچوب قراردادی است و تعبیر مزبور را سنجیده و آگاهانه نمی‌دانند؛ هرچند این دسته در نهایت مقرر یادشده را واجد ظرفیت لازم برای به‌کارگیری الگوی قراردادی مشارکت در تولید و حتی مشارکت در سرمایه‌گذاری تلقی کرده و آن را فصل‌الخطابی می‌دانند که به سه دهه کشمکش برای اعمال یا عدم اعمال الگوهای قراردادی جدید در صنعت نفت پایان داده است (نیکبخت و آربین، ۱۳۹۳: ۱۱۴). عده‌ای دیگر نیز برآنند که شیوه مشارکت پیش‌بینی شده در این بند، مشارکت در سود، مشارکت در سرمایه‌گذاری و حتی با مسامحه و اغماض، مشارکت در تولید را نیز دربرمی‌گیرد (حاتمی و کریمیان، ۱۳۹۳: ۶۹). دسته‌ای دیگر نیز معتقدند که منظور قانون‌گذار از الگوی جدید، الگوهای استفاده نشده پس از انقلاب است (بهمنی و زارع شیبانی، ۱۳۹۷: ۴۱).

۱. «الف- وزارت نفت مجاز است با ایجاد فضا و شرایط رقابتی، نسبت به صدور پروانه اکتشاف، توسعه و تولید موردنیاز برای بهره‌برداری از حداکثر ظرفیت‌ها برای توسعه میدان‌های نفت‌وگاز و افزایش تولید ... با استفاده از روش‌های زیر اقدام نماید: ۱- استفاده از انواع روش‌های اکتشاف، توسعه و تولید در دوره زمانی معین در میادین نفت‌وگاز».

۲. بی‌گمان منظور از انواع روش‌های اکتشاف، توسعه و تولید، روش‌های قراردادی است، نه روش‌های فنی و مهندسی.

به‌رغم نظرات یادشده، با بررسی سیر تحول و تطور قانون‌گذاری در حوزه نفت در سه دهه اخیر که برخی نویسندگان از آن به «نظم نوین نفتی» تعبیر کرده‌اند (بهمئی و زارع شیبانی، ۱۳۹۷: ۲۹-۶۵) و با در نظر گرفتن سایر تعابیر مورد استفاده قانون‌گذار در مقررات نفتی، به نظر می‌رسد کاربرد صریح عبارت «الگوهای جدید قراردادی»، همچون سایر تعابیر به‌کاررفته پیش از آن، نشانه قصد قانون‌گذار برای افق‌گشایی در حوزه قراردادهای نفتی است و مؤید این معناست که آنچه در نظر وی اهمیت دارد، رسیدن به اهداف است، نه شکل رسیدن به آن.

با این حال، نکته قابل‌توجه و تأمل این است که برخلاف نظر برخی از نویسندگان، عبارت «... از جمله مشارکت با سرمایه‌گذاران و پیمانکاران داخلی و خارجی...» که در این بند آمده و در مقررات دیگر نیز به آن اشاره شده است، نباید لزوماً به معنای قراردادهای مشارکت در تولید یا مشارکت در سرمایه‌گذاری تفسیر شود یا گمراه‌کننده و ناسنجیده تلقی گردد، بلکه واژه مشارکت در بند یادشده به معنای همکاری با پیمانکاران داخلی و خارجی با هدف استفاده از امکانات و ظرفیت‌های آنان در قالب الگوهای جدید قراردادی است و دلالت بر تجویز سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در حوزه بالادستی نفت و گاز دارد و ارتباطی با شیوه‌های مشارکتی ندارد. بنابراین، نباید آن را اشاره قانون‌گذار به شیوه‌های مشارکتی تلقی کرد؛ زیرا: اولاً، شیوه‌های مشارکتی، الگوهای جدید قراردادی در صنعت نفت محسوب نمی‌شوند؛ ثانیاً، نیازی به طراحی ندارند؛ چراکه از دهه‌ها قبل در اشکال مختلف طراحی و ایجاد شده‌اند؛ ثالثاً، مشارکت به معنای همکاری با پیمانکاران داخلی و خارجی در همه انواع قراردادهای نفتی انجام می‌شود. از سوی دیگر، امکان استفاده از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، لازمه طراحی الگوهای جدید قراردادی است و بدون مشارکت و همکاری این بخش اساساً طراحی روش‌های جدید بی‌معنا خواهد بود. بنابراین، واژه مشارکت در این بند و در سایر موارد باید به معنای همکاری‌ای تلقی گردد که لزوماً به معنای مشارکت در تولید یا سرمایه‌گذاری نیست و اساساً ورود این واژه در ادبیات نفتی ایران با سوءتعبیری جدی همراه بوده است که آثار نامطلوب آن تاکنون نیز ادامه دارد. بنابراین به نظر می‌رسد منظور و مقصود قانون‌گذار از وضع مقرر یادشده، تجویز طراحی الگوهای جدید قراردادی صرف‌نظر از نام و عنوان خاص با هدف جذب سرمایه‌های بخش خصوصی و با رعایت الزاماتی مانند سودآور بودن، عدم انتقال مالکیت نفت و تولید صیانتی بوده است.

برابر ماده ۱۲ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور و آیین‌نامه اجرایی این ماده، وزارت نفت اجازه یافته است برای افزایش تولید نفت و گاز از طریق شرکت‌های تابعه با شرکت‌های داخلی و خارجی قرارداد منعقد کند. در این قانون نیز به ترتیب قراردادی خاصی اشاره نشده و صرفاً در آیین‌نامه اجرایی آن مقرر شده است که قراردادهای لازم در چهارچوب قوانین و مقررات منعقد گردد.

از بررسی قوانین یادشده، چنین به نظر می‌رسد که در مقررات جاری کشور برای فعالیت‌های بالادستی نفت‌وگاز به روش قراردادی خاصی تصریح نشده است (شیروی و تقی‌زاده، ۱۳۹۹: ۲۹۰). سکوت عامدانه درباره‌ی عنوان قراردادی مشخص در همه‌ی مقررات حوزه‌ی نفت و کاربرد گزاره‌هایی همچون «قراردادهای لازم»، «استفاده از انواع روش‌های اکتشاف، توسعه و تولید»، «طراحی الگوهای جدید قراردادی» یا «روش‌های مختلف قراردادی» از یک سو و تعیین شروط عام‌الشمولی که در مقام تنظیم‌گری وضع شده‌اند از سوی دیگر، حاکی از این واقعیت است که نظر قانون‌گذار بر به رسمیت شناختن قراردادهای نامعین و فضاسازی و افق‌گشایی برای حرکت در این مسیر است.

۴. تبیین قراردادهای بی‌نام نفتی و ضرورت انعقاد آن‌ها

از غالب مطالبی که تاکنون در کتاب‌ها و مقالات درباره‌ی قراردادهای بالادستی نفت نوشته یا در سمینارها و همایش‌ها ارائه یا در قوانین و مقررات وضع گردیده است، چنین به نظر می‌رسد که نویسندگان، سخنرانان و قانون‌گذاران مزبور، نسبت به ماهیت قراردادهای بالادستی نفت رویکردی درست و منطبق بر واقعیت نداشته‌اند و یا شرایط این قراردادها را به‌درستی تحلیل نکرده یا به‌مسامحه یا عمد از آن خودداری نموده‌اند. همچنین در برگردان برخی عناوین قراردادی و نیز در فهم برخی واژگان ترجمه‌شده به‌خطا رفته‌اند و این خطاها در ترجمه، تحلیل و تعبیر سبب بروز برخی بدفهمی‌ها نزد ارباب تدبیر و سیاست گردیده و به مانعی بزرگ در راه تدوین قراردادهای نفتی مطلوب و مترقی و هم‌راستا با منافع ملی تبدیل شده است.^۱

درواقع، آنچه در یک قرارداد بالادستی نفت رخ می‌دهد، عبارت است از اجرای یک پروژه‌ی نفتی توسط پیمانکار، اعم از داخلی یا خارجی، در ازای دریافت امتیاز/پروانه/مجوز اکتشاف و استخراج نفت و درنهایت استهلاک هزینه‌ها و کسب سود معقول و متعارف توسط پیمانکار از محل محصول تولیدی میدان (به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم). در این تعریف، همه‌ی قراردادهای مرسوم و مصطلح نفتی مشمول این فرایند می‌شوند و این فرایند به‌طور عینی و واقعی تمام شرایط و عناصر قراردادهای مزبور را دربرمی‌گیرد. از این‌رو، تقسیم‌بندی‌های موجود و مرزبندی‌های ذهنی و اعتباری انجام‌شده نه‌تنها محلی از واقعیت ندارند، بلکه موجب شکل‌گیری

۱. برای مثال، اصطلاح Production Sharing به مشارکت در تولید ترجمه شده است و فهم عموم نیز از واژه مشارکت غالباً معطوف به عقد شرکت است که افاده‌ی معنای مالکیت می‌کند. به همین دلیل با شنیدن عبارت مشارکت در تولید، مالکیت نفت توسط پیمانکار در اذهان مخاطبان متبادر می‌شود؛ حال آنکه: اولاً، ترجمه‌ی دقیق‌تر اصطلاح مزبور تسهیم تولید است (هرچند ترجمان عملی آن حتی غیر از این است)؛ ثانیاً، در صورت پذیرش ترجمه‌ی انجام‌شده، واژه مشارکت به‌معنای همکاری است، نه شراکت موجد مالکیت و این سوء‌تعبیر از غلط‌های مشهور در ادبیات حوزه‌ی نفت در ایران است که عوارض ذهنی و عملی بسیاری در پی داشته است.

قالب‌های ذهنی نادرست و بی‌اعتبار در افکار، به‌ویژه نزد متولیان امر شده و در نتیجه، موجد موانع جدی در مسیر دستیابی به قراردادهای پیشرفته و سودمند بوده‌اند.

نگاهی دقیق‌تر به شیوه‌های قراردادی مرسوم، این حقیقت را آشکار می‌سازد که همه آن‌ها به دنبال هدفی مشترک هستند و آن کسب سود معقول و متعارف است که براساس عرف و عادت تجاری موجود در حوزه نفت تعیین می‌گردد و برای دستیابی به آن، روش‌های مختلف پیش‌بینی شده است. آنچه در واقع و در عمل رخ می‌دهد، مشارکت (به معنای همکاری پیمانکار) در اجرای قرارداد در ازای دریافت امتیاز (پروانه، مجوز و...) اکتشاف و استخراج نفت و کسب سود متعارف و معقول است و این سود، یعنی پاداش عمل یا مزد خدمت، در قالب‌های گوناگون مانند بهره مالکانه، نفت سود و فی، به وی پرداخت می‌گردد. در واقع، آنچه موضوعیت دارد کسب سود معقول و متعارف در چهارچوب عرف تجاری است و نظام‌های مالی برساخته و عناوین و اصطلاحات مربوط، همگی طریقت دارند.^۱

در تمام مقررات وضع شده درباره الگوها و طرح‌های قراردادی نفت‌وگاز یک الزام مشترک وجود دارد و آن **توجیه اقتصادی** این طرح‌هاست. قانون‌گذار، طراحان این قراردادها را ملزم کرده است که قراردادهای مزبور را به نحوی طراحی کنند که توجیه اقتصادی داشته باشند. روح حاکم بر مقررات موضوعه در حوزه نفت‌وگاز نیز گویای این واقعیت است که آنچه برای قانون‌گذار موضوعیت دارد، توجیه اقتصادی این طرح‌ها یا به عبارتی سودآور بودن آن‌هاست و روش‌های قراردادی باید طریقه رسیدن به هدف مذکور را ارائه دهند. حتی عبارتی نظیر «تعیین نرخ بازگشت سرمایه‌گذاری برای طرف قرارداد متناسب با شرایط هر طرح و با رعایت ایجاد انگیزه برای به‌کارگیری روش‌های بهینه در اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری» (بند پنجم «ب» ماده ۱۴ قانون برنامه چهارم توسعه)، به روشنی گویای این واقعیت است که قانون‌گذار نیز ضابطه سود معقول و متعارف را پذیرفته است و این ضابطه را بسته به شرایط و اهداف مورد نظر در هر طرح به‌عنوان شاخص و معیار طراحی نظام مالی قراردادهای نفتی قرار داده است و روش‌های قراردادی را وسیله‌ای برای تحقق این ضابطه، اهداف و شرایط مورد نظر در نظر گرفته است.

بنابر گفته جناب محمدعلی موحد، تاکنون تقریباً تمام الگوهای قراردادی رایج برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، یعنی امتیازی، مشارکتی و خدماتی در صنعت نفت ایران آزموده شده است (موحد، ۱۳۵۷: ۲۴۱-۲۵۹). بنابراین، استفاده از گزاره‌هایی همچون «قراردادهای لازم» در ماده واحده

۱. از این نکته نیز نباید غافل شد که تمام الگوهای قراردادی، تابع شرایطی هستند که به‌طور اختصاصی مورد توافق قرار می‌گیرند؛ یعنی در این قراردادها حقوق کشور میزبان و سرمایه‌گذار خارجی، حقوق قراردادی و توافق شده است و شرایط قرارداد این حقوق را تبیین و روشن می‌سازد. بنابراین، عناوین الگوها در مقابل مفاد و شروط تصریح‌شده در قرارداد بی‌اثر خواهد بود (نیکبخت و آری، ۱۳۹۳: ۱۱۵).

قانون اجازه به شرکت ملی نفت ایران جهت اجرای طرح‌های اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری از میدان‌های نفت‌وگاز دریای خزر، «روش‌های مختلف قراردادی» در قانون برنامه چهارم توسعه، «استفاده از انواع روش‌های اکتشاف، توسعه و تولید» در قانون برنامه پنجم توسعه، «طراحی الگوهای جدید قراردادی» در قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت همگی نشانه این است که قانون‌گذار به‌خوبی دریافته است که تأکید بیش‌ازحد بر الفاظ و عناوین، در ماندن در اشکال و قالب‌هاست که مسیر حرکت را ناهموار و دستیابی به مقصود را ممتنع می‌سازد. بنابراین، عالماً و عامداً در قوانین و مقررات مختلف گزاره‌هایی به کار برده است که حاکی از اراده وی برای حرکت به‌سوی تدوین قراردادهای بی‌نام جهت استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قراردادی است.

لازمه چنین رویکردی حرکت به سمت تنظیم‌گری در حوزه نفت‌وگاز است؛ به این معنا که عناوین قراردادی را کنار گذاشته و قیدوبندهای اعتباری ناشی از این قالب‌های ذهنی را وانهاده و تنها با توجه به ارکان اساسی قراردادهای نفتی و با در نظر گرفتن همه مؤلفه‌های مؤثر بر نظام مالی قرارداد و تلفیق آن‌ها، مناسب‌ترین شکل قرارداد را حسب امکانات، شرایط و اقتضات سیاسی و اقتصادی تدوین کرد. به این ترتیب، خود را محصور و محدود به شرایط یک ترتیب قراردادی خاص نکرده و می‌توان با در نظر گرفتن تمام شروط موجود در انواع شیوه‌های قراردادی و تجمیع و تفریق آن‌ها ترکیب‌های متنوعی را به اقتضای منافع و شرایط پیش‌روی پیمانکاران نهاد و صرفاً در حدود وضع مقررات عمومی که با هدف تنظیم‌گری، بیانگر اصول و سیاست‌های کلی حاکمیت در حوزه نفت‌وگاز است، عرصه را برای دستگاه عامل جهت اقدام در چهارچوب مقررات باز گذاشت.

این امر امکان استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قراردادی را فراهم می‌سازد و کارفرما را در مذاکرات در جایگاه برتر می‌نشانند و با توجه به ایجاد تنوع و انعطاف، پیشرفت مذاکرات را تسهیل و سبب تشویق سرمایه‌گذاران می‌شود و می‌تواند به معنای واقعی به قراردادی برد-برد بینجامد. همچنین در این راستا، نیاز است در واژگان و مفاهیم به کاررفته در ادبیات قراردادهای نفتی تأمل بیشتری کرد و آن‌ها را هماهنگ و همسو با امور واقعی مورد بازبینی و بازتعریف قرار داد؛ مفاهیم و واژگانی همچون امتیاز، مشارکت، خدمت و حتی مالکیت.

نتیجه

قراردادهای نفتی ماهیت‌های متفاوتی ندارند. آن‌ها ذیل قراردادهای سرمایه‌گذاری جای می‌گیرند و ارکان و عناصر مشخصی دارند. عناصر مزبور در همه انواع شیوه‌های قراردادی مشترک‌اند، ولی به‌واسطه خلق اعتباری واژگان و عناوین دچار انفکاک شده‌اند.

موضوع قرارداد نفتی به‌طور کلی عبارت است از اجرای یک پروژه نفتی (اکتشاف، توسعه و تولید) با همکاری پیمانکار پس از دریافت امتیاز/پروانه/مجوز مربوط در ازای کسب سود متعارف و معقول و این تعریف بر همه شیوه‌های قراردادی منطبق است. بنابراین، محور اصلی این قراردادها، اجرای پروژه نفتی توسط پیمانکار در برابر کسب سود معقول است که میزان آن را عرف تجاری در حوزه نفت مشخص می‌کند. با این اوصاف، آنچه موضوعیت دارد، توزیع متناسب ریسک و تخصیص سود بر پایه عرف تجاری است و نظام‌های مالی طریقه تحقق این مهم را فراهم می‌سازند و این دریچه‌ای است به‌سوی قراردادهای بی‌نام نفتی که این امکان را فراهم می‌سازد که فارغ از تقسیم‌ها و مرزبندی‌های اعتباری موجود، با هدف استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قراردادی و با در نظر گرفتن همه شروط، سازوکارها و مؤلفه‌های قراردادی، شیوه‌های متنوعی را طراحی کرد و به اقتضای شرایط، منافع و مصالح از آن‌ها بهره برد.

در قوانین ایران نیز گزاره‌های متعددی وجود دارد که به قراردادهای بی‌نام ارجاع می‌دهد؛ گویی که نظر قانون‌گذار در به رسمیت شناختن چنین قراردادهایی، حتی بیش از قراردادهای معین است. تقریباً در تمام مقررات مورد اشاره، قانون‌گذار تنها به عناصر اساسی قرارداد نفتی تصریح کرده است و بدون اشاره به عنوان قراردادی خاص، طراحی قرارداد نفتی را صرفاً با ملاحظه سودآور بودن آن (توجیه اقتصادی طرح) برعهده وزارت نفت یا شرکت ملی نفت نهاده است. روح حاکم بر مقررات نفتی ایران نیز حاکی از گرایش و اراده قانون‌گذار در حرکت به‌سوی طراحی قراردادهای بی‌نام است و تصویب قراردادهای نفتی ایران موسوم به آی.بی.سی نیز نقطه آغاز حرکت در این مسیر تلقی می‌گردد.

بیانیه نبوده تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را شامل پرهیز از دزدی ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره، به‌طور کامل رعایت کرده‌اند.

قدردانی

جا دارد از تمام نویسندگان آثار علمی حقوق قراردادهای بالادستی نفت و گاز، به ویژه از سرکار خانم دکتر الهام امین‌زاده که این مجله با ارزش (مطالعات حقوق انرژی) را در دانشگاه تهران راه‌اندازی و مدیریت نمودند سپاسگزاری گردد.

زحمات سرکار خانم سحر صادقی کارشناس امور اجرایی مجله نیز در کنار این اثر ارزشمند ماندگار خواهد ماند.

منابع

- امامی میبدی، علی؛ داشاب، مهریار؛ عامری، فیصل (۱۴۰۰). «بررسی مقایسه‌ای قراردادهای بین‌المللی خدماتی و مشارکت در تولید در صنعت نفت ایران و عراق از منظر کارایی اقتصادی قراردادهای». *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، سال ۲۱، شماره ۴، ص ۳۶-۱.
- DOI: 20.1001.1.17356768.1400.21.4.3.7
- بهمنی، محمدعلی؛ زارع شیبانی، داود (۱۳۹۷). «نظم نوین نفتی ایران و بازتاب آن در طراحی الگوهای قراردادی پروژه‌های بالادستی صنعت نفت». *مجله مطالعات حقوقی*، دوره ۱۰، شماره ۳، ص ۶۵-۲۹.
- DOI: 10.22099/JLS.2018.26991.2614
- حاتمی، علی؛ کریمیان، اسماعیل (۱۳۹۳). *حقوق سرمایه‌گذاری خارجی در پرتو قانون و قراردادهای سرمایه‌گذاری*. تهران، انتشارات تپسا.
- زمانی، سیدقاسم؛ حسینی، به‌آذین (۱۳۹۸). *اصول حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری*. تهران، شهردانش.
- شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۵). *حقوق نفت‌وگاز*. تهران، میزان.
- شیروی، عبدالحسین؛ تقی‌زاده، طاهره (۱۳۹۹). «قراردادهای مجاز بالادستی نفت‌وگاز در نظام حقوقی ایران». *مجله حقوق خصوصی*، دوره ۱۷، شماره ۲، ص ۳۰۰-۲۷۹.
- DOI: 10.22059/JOLT.2021.316073.1006943
- صاحب‌هنر، حامد؛ طاهری‌فرد، علی؛ مریدی فریمانی، فاضل؛ مهدوی، روح‌الله (۱۳۹۶ الف). «ارزیابی مالی اقتصادی قراردادهای جدید نفتی ایران (IPC): مطالعه موردی فاز سوم میدان دارخوین». *فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، دوره ۸، شماره ۲۸، ص ۷۳-۳۵.
- DOI: 10.29252/jemr.7.28.35
- صاحب‌هنر، حامد؛ لطفعلی‌پور، محمدرضا؛ هوشمند، محمود؛ فیضی، مهدی (۱۳۹۶ ب). «مقایسه تطبیقی رژیم مالی قراردادهای جدید نفتی ایران (IPC) و قراردادهای مشارکت در تولید (مطالعه موردی میدان آزادگان جنوب)». *فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد*، سال چهارم، شماره اول، ص ۸۷-۱۱۸. در:
- https://eco.j.tabrizu.ac.ir/article_6108_0.html (۳۱ اردیبهشت ۱۴۰۳)
- منظور، داود؛ کهن هوش نژاد، روح‌الله (۱۳۹۸). «ارزیابی مالی قراردادهای منتخب بیع متقابل نفتی و مقایسه آن با قراردادهای مشارکت در تولید». *پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران*، سال پنجم، شماره ۸۱، ص ۲۱۷-۱۷۹.
- DOI: <https://doi.org/10.22054/jiee.2016.7196>
- موحد، محمدعلی (۱۳۵۷). *نفت ما و مسائل حقوقی آن*. تهران، انتشارات خوارزمی.

نیکبخت، حمیدرضا؛ آرین، محمد (۱۳۹۴). «طراحی الگوهای قراردادی جدید برای توسعه میادین هیدروکربوری ایران». فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱۸، شماره ۷۱، ص ۱۲۰-۷۵. در: https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56211.html (۲۵ اردیبهشت ۱۴۰۳)

References

- Arora, S. (2012). "Investment decision making in the upstream oil industry :an analysis". *SSRN Electronic Journal*, pp. 1-13. DOI: 10.2139/ssrn.1983123
- Bahmaei, M; Zare Sheibani, D. (2018). "The New Oil Order of Iran and Its Impact on Designing Upstream Contracts in Oil Industry". *Journal of Legal Studies*, Volume 10, Issue (3), pp. 29-65. DOI: 10.22099/JLS.2018.26991.2614 [in Persian].
- Cheng, C.; Wang, Z; Liu, M. M; Ren, X. H. (2019). "Risk Measurement of International Oil and Gas P0rojects based on the Value at Risk Method". *Petroleum Science*, Volume 16, Issue (1), pp. 199 -216. DOI: 10.1007/s12182-018-0279-1
- Duval, C; Le Leuch, H; Pertuzio, A; Lang Weaver, J; Owen L, A. (2009). *International Petroleum Exploration and Exploitation Agreements: Legal, Economic & Policy Aspects*. Barrows Company, Newyork, Second Edition.
- Emami Meybodi, A; Dashab, M; Ameri, F; Moghaddam Abrishami, A; Akbari Birgani, M. (2021). "Comparative Study of International Service Contracts and Production Sharing Contracts in Iran and Iraq Oil and Gas Industry from the Perspective of Economic Efficiency of Contracts". *Quarteely Journal of Economic Researchs*, Volume 21, Issue (4), pp. 1-36. DOI: 20.1001.1.17356768.1400.21.4.3.7. [in Persian].
- Hatami, A; Karimiyan, E. (2014). *Foreign investment law in light of investment act and contracts*. Tehran, Tisa Publication. [in Persian].

- International Monetary Fund (2010). *4 Petroleum fiscal regimes*. Available at:
<https://www.elibrary.imf.org/display/book/9780415781381/ch004.xml?tabs=fulltext>
- Johnston, D. (2001). *International Petroleum Fiscal Systems*. Penn well Books, Available at:
www.un.org.kh/undp/images/stories/specialpages/extractiveindustries/docs/fiscal_systems_eng.pdf.
- Luo, D; Yan, N. (2010). "Assessment of Fiscal Terms of International Petroleum Contracts". *Petroleum Exploration and Development*, Volume 37, Issue 6, pp. 756-762.
DOI: [https://doi.org/10.1016/S1876-3804\(11\)60009-8](https://doi.org/10.1016/S1876-3804(11)60009-8)
- Macmillan, F; Hons, M. A. (2000). "Risk, Uncertainty and Investment Decision Making in the Upstream Oil and Gas Industry". *Doctoral dissertation*, Aberdeen University.
- Manzoor, D; Kohan Hoosh Nejad, R; Amani, M. (2016). "Financial Evaluation of Selected Buy-Back Contracts and Comparing with Production Sharing Contracts". *Iranian Energy Economics*, Volume 5, Issue (18), pp. 179-217.
DOI: <https://doi.org/10.22054/jiee.2016.7196> [in Persian].
- Mian, M.A. (2010). "Designing Efficient Fiscal Systems". *SPE* 130127, pp. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.2118/130127-MS>
- Movahed, M. (1979). *Our oil and its legal issues*. Tehran, Kharazmi Publication [in Persian].
- Nikbakht, H; Arian, M. (2014). "Designing new contractual models for the development of Iran's hydrocarbon fields: review and criticism of the new law of the Ministry of Oil". *Quarterly Journal of Legal Researches*, Volume 18, Issue 71, pp. 75-120.
https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56211.html [in Persian].
- Sahebbonar, H; Lotfalipour, M; Hooshmand, M; Feizi, M. (2017). "Comparative Analysis of Fiscal Terms of Iran Petroleum Contract (IPC) and Production Sharing Contract (PSC): Case Study of South Azadegan Field". *Quarterly Journal of Applied*

- Theories of Economics*, Volume 4, Issue (1), pp. 87-118. https://ecoj.tabrizu.ac.ir/article_6108_0.html [in Persian].
- Sahebbonar, H; Taherifard, A; Moridi Farinane, F; Mahdavi, R. (2017). "Financial and Economic Evaluation of the Iran Petroleum Contract "IPC": Case Study of the Darquin Filed (phase III)". *Journal of Economic Modeling Research*, Volume 8, Issue (28), pp. 35-73. DOI: 10.29252/jemr.7.28.35[in Persian].
- Shiravi, A. (2015). *Oil and Gass Law*. Tehran, Mizan. [in Persian].
- Shiravi, A; Taghizadeh, T. (2020). "The Authorized Upstream Oil and Gas Contracts in the Iranian Law". *Private Law*, Volume 17, Issue (2), pp. 279-300. DOI: 10.22059/JOLT.2021.316073.1006943[in Persian].
- Tordo, S. (2007). "Fiscal Systems for Hydrocarbons: Design Issues". *World Bank Working Paper*, No.123, pp. 1-86.
- Zamane, Gh; Hasibei, B. (2019). *International Investment Law*. Sity of Knowledge, Tehran[in Persian].
- Zhu, L; Zhang, Z; Fan, Y. (2015). "Overseas Oil Investment Projects Under Uncertainty: How to Make Informed Decisions". *Journal of Policy Modeling*, Volume 37, Issue (5), pp. 742-762. DOI: 10.1016/j.jpolmod.2015.08.001